

Ладислав Клима
СТРАДАЊАТА НА КНЕЗОТ
ШТЕРЕНХОХ

Изданието е објавено со финансиска
подршка од Министерството за култура на
Република Чешка

БИБЛИОТЕКА – *ARS MAGNA*

Главен уредник
Филип Димевски

Наслов на оригиналот
Ladislav Klíma, UTRPENÍ KNÍŽETE STERNENHOCHA

Превод од чешки јазик
Донка Роус

Јазична редакција
Андреј Јованчевски

Компјутерска обработка
БЕГЕМОТ

Ликовно уредување
Бојан Димитријевиќ

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ
Забрането е копирање, умножување и објавување
на делови или на целото издание во печатени или
електронски медиуми без писмено одобрение од
издавачот.

Ладислав Клима

СТРАДАЊАТА НА КНЕЗОТ
ШТЕРЕНХОХ

Скопје, 2016

ПРЕДГОВОР

Ми падна в раце дел од дневникот, од **М**оставината, на кнезот Штерненхох, еден од поголемите благородници на Германското Царство од почетокот на овој век, кој навистина би станал наследник на Бизмарк на позицијата канцелар, ако Судбината не му ја фрлеше на пат големата личност Хелга-Демона. Не се колебаме со неговото објавување, зашто сторијата за која се зборува, од сите нам познати, е една од најужасните, а истовремено и најкомичните.

Настаните до 19 август 1912 г. ги наведуваме само во најглавните црти, како кратко раскажување – не во форма на дневник: тие се само пролог кон вистинитото дејствие. Но и така си дозволивме многубројни лиценци. Главно својот јунак донекаде го интелектуализиравме. Тоа беше нужно. На Неговата Светлост пишувањето многу не му одело... И воопшто, ако читателот сака да си создаде

општ впечаток за тоа каков бил кнезот и како отприлика изгледал оригиналот на неговиот ракопис, нека си ги прочита страниците што следуваат; нашиот херој не бил ни за влакно подобар од неговиот брат-генерал. Зашто и најмалата отстапка од емпириската стварност повлекува со себе нужно нови и нови, смело решивме, *но само што се однесува на интелигенција на кнезот*, да се постапува сосема слободно и инстинктивно, поигриво и лудо, произволно и грандиозно. А убедени сме дека со тоа суштината на работите не само што нема да настрада, туку ќе добие. Што се важни неколку пресврти, парадокси, грешки, бесмислици? Самиот свет е пресврт, парадокс, грешка и бесмислица. Стравот од сопнување кај авторот е ист како и стравот на оној кој паднал во јама колку што е долг и широк за да не се запраши.

А сега му го нудиме, без други непотребни оправдувања, на читателот следниот амалгам, уверени дека тој, како што вели Гете за Вертер, „кон духот на нашиот херој својот восхит нема да го поштеди, а за неговата судбина од своите солзи не ќе го ускрати“.

I

Првпат Хелга ја забележав на еден бал; Јас имав 33, а таа имаше 17 години. Мојот прв впечаток беше дека тоа девојче е навистина грдо. Издолжена фигура, дури да се исплашиш од неа; лице срамно бледо, речиси бело, преслабо; еврејски нос, сите црти, иако не најлоши, така некако овенати, заспани, на заспивање; изгледаше како мртовец раздвижен со некаков механизам – а исти како и лицето беа и нејзините движења, ужасно мрзливи и пцовисани. Очите ѝ беа постојано склопени како на петгодишно најсрамежливо девојченце. Најдобра на неа беше силната коса, црна како саѓи... Навистина ми беше лошо кога првпат се сретнав со неа; и кога грофот М., сликар-дилетант, рече: „Оваа госпоѓица најмногу од сè има интересно, класично убаво лице“, не можев да се воздржам и да не се закикотам. Воопшто не знам како тоа сите овие сликари и луѓе „со изострен вкус“ немаат никаков вкус

– најверојатно толку го остреле што од него не останало ништо; тоа што мене ми се допаѓа, ним не им се допаѓа, а тоа што мене не ми се допаѓа, ним како за инает им се допаѓа. Така да речеме, јас не би заменил ни едно дебелко лице на берлинка за главите на сите тие грчки камени божици, а речиси секој војник од пешадија за мене е поубав одошто таков нослест, чуден Шилер или Гете, што толку многу се зборува за нивната убавина и благородност.

Но, сепак – верувате ли? Морав постојано и постојано да гледам во неа... И кога еднаш, танцувајќи покрај неа, случајно го крена погледот, притоа не гледајќи во мене, како во мене да истрела цело електрично полнење...

Од тој ден морав многу да мислам на неа. Со месеци. Кога најпосле заборавив – одеднаш повторно ја видов; пак на благороднички бал. Тоа ме разбранува мошне чудно; го слушав тупотот на своето срце. Долго време бев како на трње – кога најпосле ја поканив на танц. Се оправдував самиот во себе: „Ова од моја страна, висок благородник во Германија, сопственик на 500 милиони марки, прв советник и миленик на Вилхелм, е чин на великодушност, благородност и возвишена куртоазија, да ја поканам на танц неа, потомокот на род пред векови славен, сега опскурен, осиромашен, речиси питачки“, како што сега се информирав. „Речиси никој не танцува со неа, секој ќе ја пофали мојата постапка, а таа – колку ќе биде среќна!“

Но, не покажа никаква радост. Стана како машина, танцуваше како дрво. Сосема необично збркан, зборував малку и глупаво. Не знам што беше тоа што наркотично ми продираше во рацете од тоа ковчесто тело. За цело време на танцувањето не ги поткрена очите туку само испушти два-три збора со сивкаст, речиси зарипнат глас. Кога заврши танцот, ја стегнав поцврсто и испуштив некаква, малку вулгарна шега. Лесно ме оттурна, ги поткрена очите. Сега веќе не беа покриени со горните очни капаци – одеднаш неверојатно се отворија, беа дури како мачкини – токму такви зелени, токму такви диви, грабливи, страшни. Усните кои порано мрзливо лежеа врз себе или ѝ беа подотворени, тесно се стегнаа, станаа остри како брич, носот се стесни, ноздрите силно се испакнаа и диво се разбрануваа... Тоа не траеше подолго од трепет на молња; потоа без збор повторно замина – повторно фурија претворена во мртовец – кај својата стара гувернанта што изгледаше мошне бедно. Мислам дека во тој момент и јас бев блед како неа. Какви само чувства во мене не провејуваа?... Не беше ли тоа мистично претчувство на ужасната иднина?... Велам: никогаш порано не сум видел лице барем приближно страшно и ужасно, и никогаш не би поверувал дека би можело да пламне, како молња од темен облак, лице толку мртвечки малаксано, какво што ниту порано ниту подоцна не сум видел.

Беше решено. Една недела подоцна појдов кај татко ѝ да ја побарам нејзината рака...

Зошто го сторив тоа? Не знам; единствено што знам е дека тоа не беше разумно.

Не ја сакав, ако впрочем љубовта е нешто убаво и слатко. Сепак, ако во моите чувства имаше нешто од тоа, мојата одбивност кон неа беше десетпати посилна. А сигурно е дека сум љубел повеќе жени, без да ми падне на ум да одам со некоја пред олтар. Сепак, нешто ме влечеше кон неа, нешто мрачно, чудно, ѓаволско... Да, во тоа беше ѓаволот, никој друг! Толку ме омами што на моменти ми се причинуваше како комично скапоцен камен од бајките, чиј сопственик ќе може да се смета за среќен; па дури – неверојатно! – нејзината виткост и бледост одвреме-навреме ми изгледаа провокативно! Голема е моќта на ѓаволот...

А освен тоа – јас сум мошне склон кон ексцентричност. Мислата дека неа, сиромашна како црковен глушец, но по потекло од старославен род, одеднаш, без поблиско познанство, ќе ја направам своја сопруга, ѝ годеше на мојата суета. Каква сензација ќе предизвика тоа насекаде! На луѓето ќе им изгледам како молња – некористољубив, широкоград, идеален. Но што ќе рече на тоа Неговото Височество! А каква радост ќе му направам на нејзиниот кутар татко! И лично нејзе! Претходно дознав дека кај татко ѝ ѝ е мошне лошо; сигурно во мене ќе го најде

својот спасител. Многу лесно можев да се оженам со неизмерно богата девојка, но дали им треба на моите петстотини милиони да се размножат? Да земам ќерка на американски милијардер, кој дошол до своите пари преку трговија со свињи? Не се сомневам дека би добил и принцеза од кралски род, благородна, накитена со сите доблести; та, не гледајќи на мојот род и богатството, можам за себе да речам дека сум убавец, не гледајќи на некои мои мани како, на пример, дека сум висок 150 см, а тежам 45 кг, дека сум речиси без заби, без коса и без брада, малку кривоглед и очигледно куц; но и сонцето има свои дамки.

Отидов, значи, кај нејзиниот татко, кај шеесетгодишниот пензиониран натпоручник; повисоко не стигнал и веќе од поодамна беше пензиониран; не поради тоа што му недостигаше храброст, интелигенција, ревност: туку немаше воопшто човек со кој би можел да се поднесе. Со својата чудност и дивост беше славен во својата околија. О, колку се радував на впечатокот што ќе го остави врз него мојата понуда! Па сепак, срцето ми биеше од возбуда кога чукнав на неговата врата.

Живееја во две малечки одаи на поткровје. Хелга не беше дома; здивнав, зашто во тој миг од неа чувствував ужасен страв. Стариот лежеше на подот, под главата имаше некаква кутија; бос, по кошула; пушеше луле и плукаше по сидовите. На момент ме остави да стојам, не одговарајќи на мојот поздрав и не

гледајќи во мене; потоа одеднаш стана, толку брзо што со викање трчав кон вратата, мислејќи дека сака да ме задави... и неговото лице беше способно да заплаши; толку беше чудно, здивено, но некако момчешко, будалесто, но сепак имаше нешто импонирачко. Очи црни како јагленчиња, жежеа како жарчиња. Ме потсетуваа на очите на ќерка му, кога ме погледна последниот пат, инаку меѓу неа и него немаше никаква сличност.

Му се претставив. Ме фати за рамената, ме загледа в очи, потоа без збор ме седна на столот. Бев исплашен, но не навреден: си ги објаснував тие строгост и грубост како израз на неизмерна радост од толку возвишената посета. И веднаш без вовед, како што си замислував, реков, откако собрав смелост: „Си дозволувам, господине, да ја побарам од вас раката на госпоѓицата Хелга.“

Но што беше тоа? Само што ги изговорив тие зборови, ми се стемни во очите и во душата, се чувствував како да сум го пречеко-рил прагот на пеколната порта, над која стои напишано: „Виe што влегувате, кренете раце од секаква надеж...“

Молчеше една минута, не му се помрдна ниту мускул на лицето. Потоа за’ржа:

„Ако навистина си Штерненхох, ороспијата е твоја; ако не си, ќе летнеш низ врата! Легитимирај се!“

Дури сега се чувствував навреден и веќе станував или да заминам, или да му влепам на

грубијанот една шлаканица. Но не го сторив првото, чувствувајќи како таков еден едноминутен стројниклак би ме направил насекаде бескрајно смешен; а второто – затоа што малку се плашев од тој лудак! Ја фрлив на маса својата визит-карта.

„Хм“, промрмори, „тоа не е вистинска легитимација, но засега нема да излеташ низ врата. Значи ти си оној главен советник на Вили и неговата метреса? Да – изгледаш така, без сомнение, подобро се легитимираш со своето лице отколку со тоа пусулче. Па, кога ќе биде свадбата?“

„Тоа ќе зависи од меѓусебниот договор“, промрморив, не знаејќи воопшто што да помислам.

„Колку порано ќе го симнам од врат тоа плашило, толку подобро.“

„Фуј!“ на крај се окуражив. „Така зборува татко за својата сопствена крв?“

Стариот се закикоти – ме потчукна по двете рамена, за малку не паднав од столот.

„Зашто си таков глупчо што сакаш да бидеш нејзин сопруг, а мој зет, сакам пред тебе малку да си поприкажам. Својата сопствена крв ја сметам за гнил изрод? Ѓаволот знае каква наказа или желкин мажјак или мочуришен дух ја поебал мојата стара.“

„Фуј, фуј, фуј!“

„И таа беше такво исушено, бело, немо плашило. По цели ноќи одеше по собите таму-ваму – цап, цап, цап... До ден-денес, де-

сет години по нејзината смрт, доаѓа на полноќ кај мојот кревет и шепоти: »Сакај ја Хелга, внимавај на неа, не знаеш што имаш.« Но јас ѝ вперувам пиштол, а таа ќе се распрсне како параа. Посакував да имам вистински син, вистински маж, или барем девојче како живо сребро; и ете ти ја! Единствениот изрод со кој маѓепсницата ме усреќи, како за инает е најголема скапаница, каква што не сум видел досега! Може ли таа да ми биде ќерка, може ли?... Е, додека беше мала беше поинаква – беше дива, а за мене тоа понекогаш беше многу. Но никогаш не ја казнував за тоа, туку ја фалев, иако поради неа повеќе пати ме викаа на сослушување. Дури потоа, кога имаше десет години, еднаш ја натепав како што треба, но не за казна, туку поради мојот ќеф. И од тој ден сосема се смени. Сета нејзина бујност и веселост исчезнаа! Престана да зборува, а речиси и да јаде, ја наведнуваше главата – жална врба, умираше и тоа сè повеќе и повеќе. Мислам дека порано ме сакаше, а откако се разочара од мене, се разочара од целиот свет; невидено, поради таква глупост! Потоа не ја допрев со години, надевајќи се дека ќе ѝ помине тоа – ама не! Беше сè полошо и полошо. Па така си помислив: она што те доведе до тоа, како што се случува кај лудите или кај жените, можеби повторно ќе те извлече од него! – и оттогаш ја тепав секој ден. Сè беше попусто, венееше сè повеќе, можеби мекнеше и ѝ смекнуваше мозокот. За

ништо не ѝ е грижа, за ништо не ѝ е гајле, како да е некако изгубена, проколната душа на која не ѝ е местото на овој свет. Само можеби еднаш, фала му на господа, малку се созеде: ја забележав ноќе како со нож в рака се прикрадува кон мојот кревет; кога виде дека имам отворени очи и гледам смирено во неа, се сврте како ништо да не било и замина во соседната просторија. Скокнувам, трчам по неа – таа лежи и спие. Следниот ден не дознав од неа ништо; па така до ден денешен не дознав дали сакаше да ме убие или, пак, била во состојба на месечарење или, пак, да не беше тоа мое привидение или, пак, само сон... Така е тоа, мој глупав кнезу. Уште ли ја сакаш?“

„Пред сè, не обраќајте ми се на ти!“ Згрмив страшно и само од инает, иако тоа што го слушав ме исполнуваше со ужас и колебање, извикав: „Ја сакам! Сигурно таа е прекрасно суштество, кога некој таков како вас ја смета за лоша, тиранину, кој со нечовечки мачења сте ја довеле до таква состојба! Засрамете се!“

„Какво јунаштво во вакво гулапче! Е, ти ќе бидеш вистинско мажиште за неа. Хаха! Само внимавај – којзнае што сè од неа може да се испили; можеби мистичен змеј или мрговец што патува – можеби тоа ќе биде интересно... Па, да имам мир од тебе, веднаш оди по свештеникот, оди, оди!“

И ме истурка низ врата. А јас – се срамам до ден денешен – прашав многу понижувачки:

„Но како да си го објаснам тоа дека, иако мечтаете да се ослободите од ќерката, се однесувате со нејзиниот додворувач така што стопати посакувам да се откажам за да ја избегнам среќата да имам толку љубезен дедо?“

„Како? Така што ништо на светов ниту постојаното сверење во таа мрша нема да ме принуди на тоа да се однесувам како што треба со парталко, со никаквец, парталко-никаквец!“

Сега навистина се разлутив. „Човеку!“ викнав со неочекувана смелост, „така зборуваш со првиот човек на царството? Но чекај! Уште утре пензијата ќе ти биде укината; ќе одиш в затвор, таму ќе бидеш тепан од жандармите, дури не поцрниш! А веќе не ја барам раката на вашата ќерка!“

Истрчав надвор намуртено, но бурно среќен што целата луда работа е погребана. Но само што се најдов на скалите, потрча по мене и со ужасна сила ме повлече назад. Плашејќи се од најлошото, не му се спротивставував на тој очевиден лудак. Но како да се промени и заквичи:

„О Ваша Светлост, немојте да се лути-те, од тоа време кога влеговте кај мене имав нервен напад што ми го замрачи умот. По ѓаволите!“ извика и се удри со тупаница по уста – веднаш потоа цимолеше понатаму: „Ја почитувам Вашата Светлост највисоко, големината на духот го озарува вашето лице – пу! Бескрајно сум среќен што мене, на просјак, на црвец, недостоен да погледне во вас, ми предложивте таква понуда! Простете милостиво!“

„Ајде, ајде“, испуштив, наполоу смирен, наполоу плашејќи се дека мојата непомирливост би можела да предизвика експлозија на лудило.

„Стоите на својата понуда, нели?“ молеше со стегнати раце.

„Де, де – зошто да не – се разбира тоа ќе зависи од вашето однесување.“

„Е да, тоа сега ќе биде без грешка! Среќен сум, Ваша Светлост!“

„Но што ако Хелга не ме сака?“ реков колку нешто да речам, трудејќи се да ги истргнам рацете од клештите на неговите тупаници, со кои повторно ме фати.

„Тогаш ќе сака други, без грижа – ама што реков, јас несреќник, пак тој напад... Која жена вас не би ве сакала?“

„Но што ако, сепак, не се согласи?“

„Тогаш моите укори ќе ја опаметат.“

„Фуј! Мислите дека би сакал жена што ќе ме земе под присила?“

„Се разбира! Но таа сигурно веќе ве сака! Нема да има потреба од укорување, ветувам! Само вие, Ваша Светлост, зачувајте ја својата наклоност – та тоа ќе биде за таа мрш... голема среќа! Нејзината глупавост ќе исчезне во највисоките кругови, меѓу вас, глупчовците, дури можеби добро ќе изгледа – ама пардон, пардон!“

„Доста!“ реков отсечно. „Разговарајте со неа и соопштете ми го нејзиниот одговор писмено! Адие!“

Ме испраќаа неговите најдлабоки покло-нувања. Само што ја затвори вратата зад себе, се слушна грмогласно плукање. Првите мигови бев во хаотична состојба, но веднаш потоа се разбуди во мене најцврсто решение дека ќе се откажам од таа работа. Тоа ме обзеде со сласт, иако истовремено горев од срам од целата своја гусарска, луда постапка. Но ужасната судбина сакаше да ја сретнам Хелга на неколку чекори од куќата и да ме погледне со широко отворени очи, огромни, страшни, неописливи. Уплавот и таинствениот ужас за малку ќе ме собореа; ме стресе студ, ми се замати погледот, не ја ни поздравив...

Таа средба одлучи. Ѓаволската замка над мене се стегна нераскинливо. Веќе немаше отпор. И дење и ноќе ме плашеа сатанските очи; чувствував дека ќе ме вовлечат во лудило ако не им ја земам нивната моќ со тоа што ќе ги наречам свои. Се колебав речиси уште една недела, но ми беше јасно колку е тоа смешно, немоќно.

Одговорив на писмото од старецот, кое беше мошне покорно, а ми стигна веднаш следниот ден по мојата посета и со кое ми соопштуваше дека Хелга безусловно се согласува – одговорив.

По еден месец беше моја сопруга.

* * *

Појде пред олтар како жртвено јагне; во првата брачна ноќ се однесуваше потполно

како кукла со која си играат девојчиња, а јас како идиот, не сакам, не можам, не смеам да го опишам тоа.

Следното утро, кога се освестив, сакав да си го одземам животот од срам што сум го направил тоа... „Можеби сега ќе се смени, кога е сопруга, како што обично бидува кај жените“, си реков; но сега стануваше обратно – ако е можно – помлитава, помртва, поодвратна... Ако не беше прашана, воопшто не прозборуваше, прашана одговараше, но само овде-онде, со еден слог. Желка не се влече побавно; никој не го видел нејзиниот поглед. На слугите воопшто не им наредуваше; одеше облечена како парталка. На забави учествуваше само ако ѝ наредев јас, но тогаш беше попослушна од секој часовник. Ама таа репрезентација!... „Штерненмомче“, ми рече Вили, „ти го имитираш кнезот Ставрогин кој, за да поттикне восхит, зел за жена малоумна и грбава, како што прочитав во еден глупав роман од Достоевски.“ „Пијандурче“, ми велеше принцот наследник. „Не го зеде ли за жена оној дрвен женски автомат, онаа – како се викаше – *je m'en fiche*¹, од Хофмановите раскази?“ Но еден познат поет, кој Вили го примил некогаш на аудиенција, а веднаш го исфрлил надвор на клоци, ми раскажуваше со восхит:

„Луѓето многу често не го разликуваат сонот од јавето, божественото одморање од

¹ (фр.) Не ми е гајле (прев.).

мрзливоста, тигарот што бавно ползи од прасето. Таа спие, спие, спие! А будењето ќе биде страшно, особено за вас, господине кнез.“

А беше во право, поетот-шегобиец.

Уште нашата прва брачна ноќ имаше последици... Напомнувам дека попрво би умрел од одвратност и страв и од нешто непознато... отколку по вторпат... Во периодот на нејзината напредна бременост забележав на неа извесни душевни промени... Очите веќе не ѝ се затвораа, туку постојано гледаа вперени напред, во таинственото непознато. Одот ѝ беше побрз и побрз, гласот поотсечен и пометален. Додека порано стоеше крај прозорецот по цели денови, како скулптура, или ги одлежуваше на подот како нејзиниот почитуван тате, сега ги поминуваше во природа; имаше ноќи што ги поминуваше сама в шума. Непрестајно читаше. Дури неколкупати – за чудо! – и се насмевнуваше; повеќе пати самата ме ословуваше и зборувавше извесно време, како што зборуваат нормалните луѓе...

Таквата состојба по нејзиното породување – ми роди среќно бујно машко што личи на мене – стануваше сè посилен и поизразителен. Веќе им наредуваше на слугите, и тоа на таков начин што сè понизно ѝ се удоволуваше. Постојано нешто пишуваше. Злокобно пламнуваа нејзините очи, но генерално расположението ѝ беше замислено и меланхолично. А јас почнав, впрочем токму сега, да чувствувам кон неа некаква топла симпатија